

КОЛИВАННЯ КУРСУ ВАЛЮТИ ВІДНОСНО ГРИВНІ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

EXCHANGE RATE CURRENCY REGARDING HRYVNIA: CAUSES AND CONSEQUENCES

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-80>

Мандрик В.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національний лісотехнічний
університет України

Новак У.П.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національний лісотехнічний
університет України

Mandryk Vasyli

Ukrainian National Forestry University

Novak Ulyana

Ukrainian National Forestry University

У статті досліджено коливання курсу валюти впродовж 2019 року в Україні. Розглянуто основні причини зміцнення гривні у 2019 році (купівля нерезидентами облігацій внутрішньої державної позики; президентські та позачергові парламентські вибори; зростання інтересу іноземних інвесторів після виборів; сприятливі світові ціни на зернові та рекордний врожай зернових в Україні; сприятлива ситуація для української металургійної продукції; перерахування іноземної валюти в Україну трудовими мігрантами; зростання валютних надходжень виручки від українських IT-аутсорсинг-компаній; позиція очікування Міжнародного валютного фонду щодо надання Україні чергової фінансової підтримки; збільшення золотовалютних резервів держави). Досліджено тенденції зміни курсу впродовж 2019 року, окреслено наслідки зміцнення курсу національної грошової одиниці. Зазначено, що для позитивного впливу на курс валюти доцільно залучати кредитні ресурси від МВФ, збільшувати золотовалютні резерви, забезпечувати зростання ВВП України, завершити військові операції на сході України, забезпечити в Україні сприятливе інвестиційне середовище.

Ключові слова: динаміка курсу валюти, зміцнення гривні, облігації внутрішньої державної позики України, девальвація, ревальвація.

В статье исследовано колебание курса валюты в течение 2019 года в Украине. Рас-

смотрены основные причины укрепления гривны в 2019 году (покупка нерезидентами облигаций внутреннего государственного займа; президентские и внеочередные парламентские выборы; рост интереса иностранных инвесторов после выборов; благоприятные мировые цены на зерновые и рекордный урожай зерновых в Украине; благоприятная ситуация для украинской металлургической продукции; перечисление иностранной валюты в Украину трудовыми мигрантами; рост валютных поступлений от украинских IT-аутсорсинг-компаний; позиция ожидания Международного валютного фонда о предоставлении Украине очередной финансовой поддержки; увеличение золотовалютных резервов страны). Исследованы тенденции изменения курса в течение 2019 года, обозначены последствия укрепления курса национальной денежной единицы. Указано, что для положительного влияния на курс валюты целесообразно привлечь кредитные ресурсы от МВФ, увеличивать золотовалютные резервы, обеспечивать рост ВВП Украины, завершить военные операции на востоке Украины, обеспечить в Украине благоприятную инвестиционную среду.

Ключевые слова: динамика курса валюты, укрепление гривны, облигации внутреннего государственного займа Украины, девальвация, ревальвация.

The currency fluctuations throughout 2019 in Ukraine are examined. The main reasons that led to the strengthening of the hryvnia in 2019 are considered (purchase government bonds by non-residents of domestic; presidential and early parliamentary elections; increase the interest of foreign investors after the elections; favorable world grain prices and a record grain harvest in Ukraine; favorable situation for Ukrainian metallurgical products; transfer of foreign currency to Ukraine by labor migrants; increase in foreign exchange earnings from Ukrainian IT outsourcing companies; the standpoint of the International Monetary Fund's expectation of providing regular financial support to Ukraine; increase of foreign exchange reserves of Ukraine). Trends in course fluctuation over 2019 have been investigated. The consequences of strengthening the exchange rate of the national currency are given. The positive consequences of strengthening the hryvnia for Ukraine are that the state saves on foreign currency loans, on state tenders for the purchase of imported medicines and other imported goods, lowers energy prices, and reduces the level of labor migration. The negative consequences of strengthening the hryvnia for Ukraine are that the plans from the revenue part of the state budget are not fulfilled, the negative balance of the trade balance has been created, the consumption of imported products has increased due to the fact that imports became cheaper and exports more expensive. The events in the east of the country, as well as the actions of the legislative and executive power of Ukraine, have a significant impact on the exchange rate. In addition, the exchange rate is influenced by policy of National Bank of Ukraine. Against this background, all decisions should be made by highly qualified experts, using strategic planning to ensure the growth of the national economy. The article stated that for a positive impact on the exchange rate and achieve stability of the hryvnia in Ukraine, it is advisable to attract credit resources from the International Monetary Fund; to increase foreign exchange reserves; to ensure the growth of Ukraine's gross domestic product; to complete military operations in eastern Ukraine; to provide a favorable investment environment in Ukraine.

Key words: currency exchange rate dynamics, strengthening of the hryvnia, domestic government bonds, devaluation, revaluation.

Постановка проблеми. Протягом 2019 року в Україні курс гривні відносно іноземної валюти зміцнюється, тобто відбувається складний період відносної стабільності та невизначеності. З цієї позиції виникає потреба дослідити наявні тенденції та динаміку зміни курсу валют, її позитивні та негативні наслідки для економіки держави та прогнозування їх курсу в перспективі. Необхідно також встановити причини, які впливають на курс національної грошової одиниці, чи існує між ними взаємозв'язок, які наслідки для економіки України вони матимуть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Валютний курс є одним з основних макроекономічних показників. Національний банк України

(НБУ) через обмінний курс здійснює вплив на стан платіжного балансу країни. Валютний курс також є вагомим складовою в міжнародних економічних взаємовідносинах. З огляду на це курсоутворенню велику увагу приділяють науковці та практики.

Вплив курсу валют на макро- та мікрорівнях досліджували визнані класики економічної теорії, зокрема А. Лаффер, К. Кассель, Д. Рікардо, А. Сміт. Дослідженню валютного ринку та валютного регулювання присвячені праці таких вітчизняних учених, як Я. Белінська, О. Береславська, О. Журба, В. Козюк, Б. Лапчук, Н. Місяць, В. Міщенко, А. Мороз, С. Науменкова, М. Савлук, А. Сомик, А. Філіпенко.

Відповідно до статті 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а саме гривні. Для виконання цієї функції НБУ повинен виходити з пріоритету досягнення та підтримки цінової та фінансової стабільності в державі. Забезпечення стабільності курсу гривні є пріоритетним завданням під час формування позитивної динаміки макроекономічних показників та основою для збільшення виробництва та приросту експорту, тобто курс валюти є головним фінансовим інструментом в арсеналі політики держави.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування причин та наслідків коливання курсу валюти щодо національної грошової одиниці у 2019 році.

Виклад основного матеріалу дослідження. На курс валюти впливають різні чинники. Не можна не погодитися з вітчизняними науковцями [3, с. 170–181], які виділяють такі чинники:

- економічні (економічний розвиток держави; темпи зростання ВВП та темпи інфляції; платіжний баланс держави; дефіцит державного бюджету; діяльність валютних ринків; експортні та імпорتنі операції тощо);

- політико-правові (зміна влади та протиріччя між різними її гілками, рівень довіри суспільства до державних органів; нестабільність законодавства; висловлювання відомих політиків; внутрішні соціальні заворушення; участь у війнах, а також валютне регулювання та валютний контроль);

- психологічні (суспільні настрої стосовно перспектив економічного розвитку держави тощо);
- технічні.

Важлива роль у регулюванні курсу валюти належить НБУ, який використовує інструменти, що сприяють регулюванню обсягів грошової маси, такі як [1, с. 25]:

- встановлення та регулювання норм обов'язкових резервів для банківських установ;
- процентна політика;
- рефінансування банківських установ;
- запровадження на термін до шести місяців вимоги стосовно неухильного продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- управління золотовалютними резервами;
- операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права);
- емісія власних боргових зобов'язань;
- зміна термінів розрахунків за експортними та імпортними операціями;
- регулювання імпорту та експорту капіталу.

Більшість фахівців вважає, що підтримувати національну валюту значною мірою можна завдяки виробництву та експорту своєї продукції з високою доданою вартістю, підвищуючи на неї попит. Співвідношення експорту та імпорту України з 2005 року, про що свідчать дані Міністерства фінансів України (рис. 1), має від'ємне значення, а їх різниця сягає подекуди 8% ВВП [4].

У 2019 році ця тенденція продовжується. Так, за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, за підсумками 10 місяців 2019 року експорт товарів по відношенню до 10 місяців 2018 року збільшився на 2852,1 млн. дол. [5], а імпорт товарів за цей же період збільшився на 3312,4 млн. дол. [6]. Отже, імпорт та експорт зростають, але сальдо залишається негативним з 2005 року.

Протягом 2019 року спостерігається ревальвація національної грошової одиниці в Україні. Як ми можемо спостерігати на рис. 2, середня ціна одного долара у січні 2019 року становила 27,88 грн., а в грудні 2019 року – 23,61 грн. Середня ціна одного євро у січні 2019 року становила 31,82 грн., а в грудні 2019 року – 26,21 грн., тобто

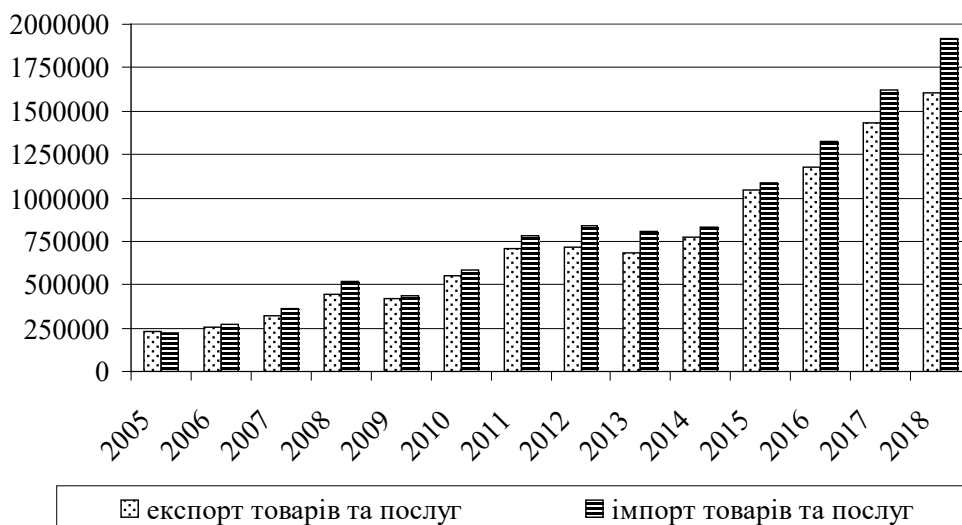

Рис. 1. Експорт та імпорт товарів та послуг України за 2005–2018 роки

Джерело: сформовано за даними Міністерства фінансів України [4]

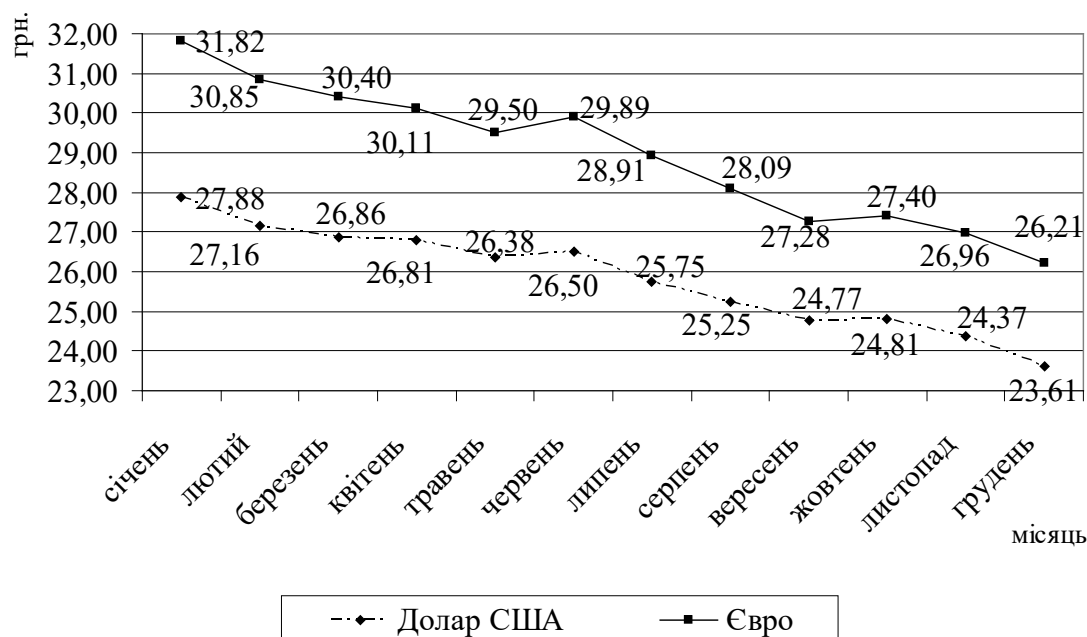

Рис. 2. Офіційний курс гривні щодо долара США та євро впродовж 2019 року (середній за період)

Джерело: сформовано за даними НБУ [7]

щомісяця курс гривні зміцнювався. При цьому вартість палива, продуктів харчування та інших товарів практично не змінювалася. Все це є ознакою складної фінансової ситуації в країні.

Розглянемо основні причини зміцнення гривні:

1) Нерезиденти скуповують ОВДП (облігації внутрішньої державної позики) в Україні. Задля їх придбання вони змушені продавати валюту, продаючи її надлишок.

У ситуації політичної нестабільності, пов'язаної з президентськими виборами, а також достроковими парламентськими виборами, військовим конфліктом на сході країни та браком кредитів від міжнародних фінансово-кредитних установ (котрі надають дешеві позики під 0,5–3% річних, однак вимагають виконання певних вимог), Кабінет Міністрів України був вимушений залучати кошти через ОВДП. Фактично залучені таким чином кошти мають використовуватися для фінансування великих інфраструктурних програм. Однак в цій ситуації кошти використовують для розрахунку за старими кредитами. Отже, випуск та продаж ОВДП в Україні має певні ознаки фінансової піраміди.

Купівля ОВДП у сучасних умовах є порівняно надійною інвестицією, оскільки виплати за ними (як борг, такі відсотки за користування) гарантовані державою. У цьогорічних українських умовах вони досить фінансово привабливі, оскільки уряд залучає кошти під 11–17% річних.

Слід зазначити, що у 2019 році активізувалися іноземні інвестори та нерезиденти на ринку ОВДП. Так, зокрема, на початок 2019 року на них припало ОВДП на суму 6 млрд. грн., а вже на початку

жовтня 2019 року нерезиденти купили ОВДП на суму понад 100 млрд. грн. (рис. 3).

Задля купівлі ОВДП нерезиденти вимушені продавати валюту, зазвичай певні суми валюти викуповує НБУ для поповнення своїх резервів. Проте пропозиція валюти, яка потрапляє на ринок від нерезидентів, викликає чергову ревальвацію гривні.

З позиції такої динаміки імпорту демонструє повільне зростання, а нерезиденти не квапляться виводити зароблені дивіденди за кордон.

2) Особливості політичної ситуації. Ще однією причиною зміцнення гривні були вибори. Під час проходження президентських та позачергових парламентських виборів політичним партіям необхідна була готівка для фінансування передвиборчої агітації, задля чого в Україну було «завезено» значний обсяг валюти, котра продавалась за гривні, що вплинуло на зміцнення гривні.

3) Після виборів зростає зацікавленість іноземних інвесторів до України. Новообраний президент, оновлений склад уряду та парламенту зазвичай користуються певною довірою у іноземних інвесторів, тобто інвестори продають валюту, зміцнюючи гривню.

4) Сприятливі світові ціни на зернові та рекордний врожай зернових в Україні у 2019 році. Україна одержує надходження валюти за експорт врожаю зернових. У структурі експортного доходу України продаж зернових на міжнародному ринку є другою за величиною статтею. За даними Інституту аграрної економіки [9] за 11 місяців 2019 року Україна експортувала агропродовольчої продукції на суму 20,2 млрд. дол. США (у 2018 році експорт становив 18,8 млрд. дол. США). Слід зазначити, що

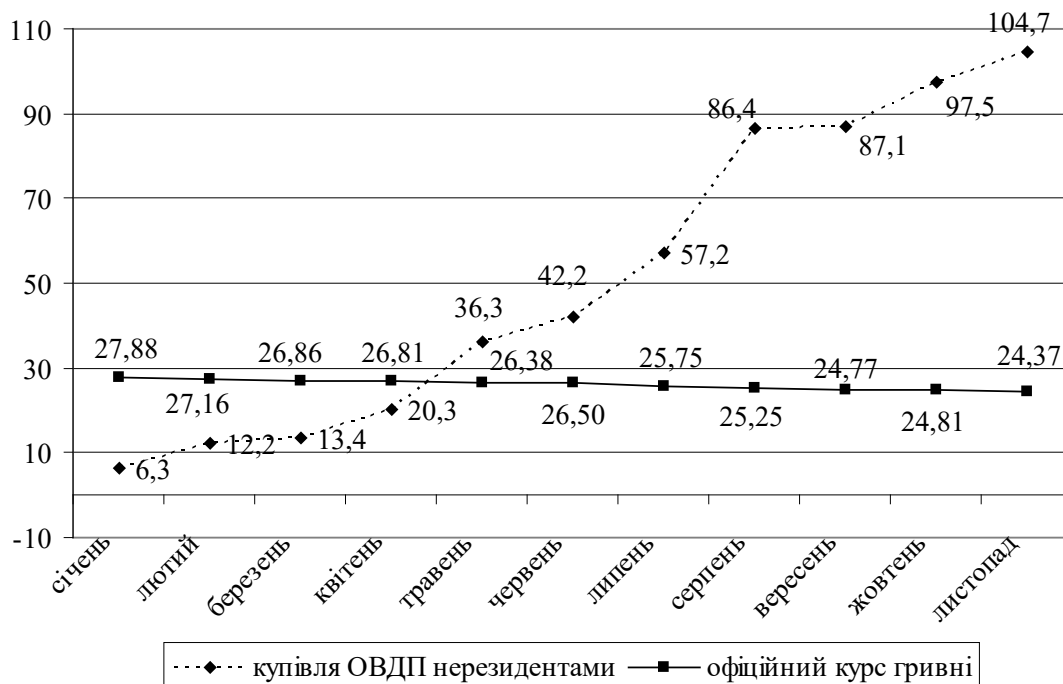

Рис. 3. Продаж ОВД нерезидентам та курс гривні

Джерело: сформовано за даними НБУ [7]

такий успіх був досягнутий завдяки збільшенню фізичних обсягів, що дало можливість компенсувати зниження ціни на ринку.

Крім цього, як засвідчують офіційні статистичні дані [9], Україна посідає перше місце у світі за виробництвом та експортом рослинних жирів. Так, зокрема, найбільші доходи українські експортери отримують від зернових культур (8,6 млрд. дол. США), насіння олійних (2,3 млрд. дол. США), олії (4,2 млрд. дол. США), залишків та відходів харчової промисловості (1,4 млрд. дол. США) та м'ясних виробів (0,7 млрд. дол. США).

5) На світових ринках була сприятлива ситуація для української металургійної продукції. Головною статтею експорту України є сталь. Так, протягом першого півріччя металургійні підприємства України експортували чорні метали та вироби з них на 6,4 млрд. доларів. За цей же період руди з України експортовано на суму 2,2 млрд. доларів, що є на 28% більше, ніж за аналогічний період 2018 року, відбулось таке зростання завдяки зростанню ціни [2].

6) Трудові мігранти України (так звані заробітчани) перераховують більше іноземної валюти. Так, у Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України прогнозують, що у 2019 році грошові надходження до України від трудових мігрантів можуть становити 12 млрд. доларів США, у 2018 році розмір грошових надходжень валюти з-за кордону становив 11,1 млрд. доларів.

Позитивним наслідком цієї ситуації є те, що зміцнення позиції гривні стримує трудову міграцію робо-

чої сили з України через те, що стимули для виїзду на заробітки зменшуються, оскільки зменшується ціна заробленої за кордоном валюти, отже, зменшується сума заробітної плати, яка за розміром наближається до заробітної плати всередині країни.

7) Зростання валютних надходжень виручки від українських ІТ-аутсорсинг-компаній, котрі працюють на замовлення для іноземних компаній. За перше півріччя 2019 року в Україну надійшло валютних грошових переказів на суму 5,5 млрд., дол. США, тобто приріст валютних надходжень лише за перші півроку від експорту ІТ-послуг та програмного забезпечення, за інформацією Державної служби статистики України, становить +12%, або 1,13 млрд. дол. США [2].

8) Незважаючи на складні перемовини, Міжнародний валютний фонд поки що не відмовляється від співробітництва з Україною. Міжнародний валютний фонд зайняв позицію очікування щодо надання Україні чергової фінансової підтримки, тому що стурбований тим, що теперішнє керівництво держави пасивне щодо повернення мільярдів доларів, котрі були виведені зі збанкрутілих банків. Насамперед йдеться про кошти, які були виведені з «Приватбанку» колишніми власниками.

9) Золотовалютні резерви України збільшуються. Так, на сайті Міністерства фінансів України представлено, що станом на 30 листопада 2019 року офіційні резервні активи України становили 21931,6 млн. доларів США, основна частина яких складається з активів в іноземній валюті на суму 20751,64 млн. доларів, або 94,62% [8].

Отже, розглянувши причини зміцнення національної грошової одиниці України, можемо припустити, що зміцнення курсу гривні може загрожувати зростанню національної економіки та наповненню дохідної частини державного бюджету.

У світовій економіці уряди запобігають зміцненню своїх валют щодо валют основних країн-конкурентів, оскільки ревальвація національної валюти робить імпорт до країни вигіднішим, а експорт із країни – недоречним.

Товари, котрі імпортовані в Україну за курсом 23,1 грн./дол., є доступнішими для українського споживача, який одержує дохід у гривні, за такі самі товари, імпортовані за курсом 28 грн./дол. У цьому разі позитивом для українського споживача є те, що, маючи однакову кількість гривень, вони збільшують свою купівельну спроможність щодо імпортованих товарів.

Проте це негативно позначається на вітчизняному виробнику та державному бюджеті. Виробники стають менш конкурентоспроможними та втрачають частину ринку, яка заміщається імпортованим товаром. Отже, це може привести до банкрутства виробника, зменшення надходження до бюджету у вигляді податків, зростання рівня безробіття тощо. Одночасно зі зміцненням гривні до бюджету надходить менше імпортного ПДВ, акцизу, що є однією з основних статей дохідної частини державного бюджету. Отже, це приведе до скорочення державних видатків на соціальні цілі.

Схожим є становище експортерів, оскільки вони торгують за валюту. Якщо український експортер реалізував продукцію на початку року на суму 1 млн. дол. при курсі 28,27 грн./дол. станом на 11 січня 2019 року, то станом на 26 грудня 2019 року, коли курс становить 23,27 грн./дол., за рахунок курсових коливань він втрачає 5 млн. грн.

Отже, експортер вимушений здійснити вибір: підвищувати ціну та втратити частину ринку або підтримувати ціни при курсі грудня за рахунок власної маржі чи зменшення власного прибутку завдяки зниженню витрат, зокрема на оплату праці.

Ревальвація валюти не вигідна також для трудових мігрантів та ІТ-спеціалістів. Це пов'язано з тим, що вони одержують доходи в іноземній валюті, однак витрати здійснюють у національній. Отже, на отриману валюту в грудні 2019 року вони зможуть менше придбати товарів, ніж у січні 2019 року.

Слід зазначити, що зміцнення гривні з позиції держави має певні переваги. Зокрема, Україна заощаджує на валютних кредитах, державних тендерах із закупівлі імпортованих ліків та інших імпортованих товарів, зменшує ціни на енергоносії, зменшує рівень трудової міграції.

Крім позитивних моментів, зміцнення курсу гривні має недоліки. Так, зокрема, за перше півріччя 2019 року надходження від імпортованого ПДВ

(одна з основних статей наповнення бюджету) були на 12% нижчими від запланованих, тобто не виконуються плани з дохідної частини державного бюджету. За перше півріччя 2019 року також утворилося негативне сальдо торговельного балансу, відбулося зростання споживання імпортованої продукції через те, що імпорт став дешевшим, а експорт – дорожчим. У грошовому виразі країна імпортувала товарів на 1,6 млрд. дол. більше, ніж експортувала [2].

Висновки з проведеного дослідження. Курс валюти в Україні протягом 2019 року частково регулюється НБУ. Таке регулювання валютного курсу та вплив вищеписаних причин привело до зміцнення національної грошової одиниці, яке має як негативні, так і позитивні наслідки. Ціни на імпортовані товари, паливо-мастильні матеріали, енергоносії зменшуються досить повільно. При цьому спостерігаємо, що рівень оплати праці залишився практично незмінним. Це привело до зменшення надходження до державного бюджету (як наслідок, зупинка виплат урядом за незахищеними статтями держбюджету від 17 грудня 2019 року) та негативного сальдо торговельного балансу.

Значний вплив на курс валюти мають також події на сході країни, а також дії Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Крім цього, на курс валют впливає політика НБУ. З огляду на це всі рішення повинні приймати висококваліфіковані експерти, використовуючи стратегічне планування задля забезпечення зростання національної економіки.

Крім цього, вплинути на курс валюти та добитися стабільності гривні в Україні можна шляхом залучення кредитних ресурсів від МВФ та виконання низки умов, одна з яких стосується недопущення повернення колишнім власникам «Приватбанку» та реалізації запланованих реформ; нарощування золотовалютних резервів; зростання ВВП України; завершення військових операцій на сході України; забезпечення в Україні сприятливого інвестиційного середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14> (дата звернення: 05.01.2020).
2. Віннічук Ю. Як зміцнення гривні шкодить економіці України. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3150340/yak_zmstsnennya_grivn_shkodit_ekonomts_ukrani (дата звернення: 29.12.2019).
3. Жмурко Н. Чинники валютного курсоутворення в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: Економічна*. 2012. Вип. 47. С. 170–181.
4. Експорт та імпорт України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp> (дата звернення: 27.12.2019).

5. Інфографіка щодо загальних підсумків експорту товарів України за 10 місяців 2019 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=c81ee57f-4ca9-4810-bc98-20b41b404468> (дата звернення: 28.12.2019).

6. Інфографіка щодо загальних підсумків імпорту товарів України за 10 місяців 2019 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=12a55b6b-43d5-43e4-9fa1-5ad79fa123dc> (дата звернення: 28.12.2019).

7. Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період). URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (дата звернення: 04.01.2020).

8. Офіційні міжнародні резерви України на 30 листопада 2019 року (млн. дол. США). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets> (дата звернення: 04.01.2020).

9. Україна встановила черговий рекорд аграрного експорту. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/presrelease/2702-ukrayina-vstanovyla-cherhovyy-rekord-ahrarynoho-eksportu-institut-ahrarynoyi-ekonomiky.html> (дата звернення: 29.12.2019).

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy "Pro Nacional'nyj bank Ukrainy" [Law of Ukraine "About the National Bank of Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14> (accessed: 5 January 2020).

2. Vinnichuk Yu. Yak zmitsnennia hryvni shkodyt ekonomitsi Ukrainy [How strengthening the hryvnia harms the Ukrainian economy]. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3150340/yak_zmitsnennya_grivn_shkodyt_ekonomits_ukrani (accessed: 29 December 2019).

3. Zhmurko N. (2012) Chynnyky valiutnoho kursoutvorennia v Ukraini [Foreign exchange factors in Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Ekonomichna*, no. 47, pp. 170–181.

4. Eksport ta import Ukrainy [Export and import of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp> (accessed: 27 December 2019).

5. Infografika shchodo zahalnykh pidsumkiv eksportu tovariv Ukrainy za 10 misiatsiv 2019 roku [Infographics on total exports of goods in Ukraine for the 10 months of 2019]. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=c81ee57f-4ca9-4810-bc98-20b41b404468> (accessed: 28 December 2019).

6. Infografika shchodo zahalnykh pidsumkiv importu tovariv Ukrainy za 10 misiatsiv 2019 roku [Infographics on total imports of goods in Ukraine for the 10 months of 2019]. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=12a55b6b-43d5-43e4-9fa1-5ad79fa123dc> (accessed: 28 December 2019).

7. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut (serednii za period). [Official exchange rate of hryvnia to foreign currencies (average for the period)] Available at: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (accessed: 4 January 2020).

8. Ofitsiyni mizhnarodni rezervy Ukrainy na 30.11.2019 roku [Official International Reserves of Ukraine as of November 30.11.2019]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets> (accessed: 4 January 2020).

9. Ukraina vstanovyla chervoviy rekord ahrarynoho eksportu. [Ukraine has set another record for agricultural exports]. Available at: <http://www.iae.org.ua/presscentre/presrelease/2702-ukrayina-vstanovyla-cherhovyy-rekord-ahrarynoho-eksportu-institut-ahrarynoyi-ekonomiky.html> (accessed: 29 December 2019).